

ŠE DVE LANGUSOVI RISBI ŠKOFJE LOKE

Rad imam Škofjo Loko zaradi delovnih rok, ki so se vtkale v njeno zgodovino in v njeno podobo. Kriva palica freisinškega škofa jo je krotila in varovala, zvestoba njenih ljudi jo je plemenitila. Zaradi zvestobe svojemu mestu so mi pri srcu tudi Ločani. Loka se je razcvetela bolj na žuljih rokodelcev kot na mošnjah trgovcev. Kajti človek ljubi, kar je zgradil s svojimi rokami in ne tisto, kar je kupil. V spoštovanju truda preteklih rodov spoštuje tudi sam sebe. In Ločani spoštujejo svoje mesto.

Gorenjska bahavost je Loko izrivala iz svojega okvira, pa jo je nehote povzdignila v dragulj na obrobju, vdelan v stik bleščečih trakov obeh Sor. V Novicah očeta Bleiweisa — seveda je bil ta po rodu iz Kranja! — je bila Škofja Loka celo med Notranjce prišteta. Nevoščljivi gorenjski kupci so kar pozabili, da je bila Loka tudi zanje pravi ključ do Posočja in Furlanske ravnine. Koliko slovenskih kulturnih stebrov nam je podarilo prav loško mesto in njegovo hribovito zaledje. Genij loškega ozemlja je obogatil ne samo Ljubljano, marveč mnogokrat tudi veliki svet. Vsi loški otroci pa so ostali s sleherni žilo spomina navezani na svet med Blegošem in Ratitovcem. In zaznamovani s prisrčnim domačim narečjem, ki pa ima žarišče res v »rovtsarskih Atenah«.

Rad imam Kamnitnik, ranjeni hrib, ki so ga spremenile Jakopičeve barve v himnično muziko. Svojim ljudem ni rodil žita, podarjal pa jim je pošten kamen, ki se je spremenil v domove meščanov. Kamen, ki noče biti več, kakor je.

Slovenski Barbizon te imenujemo, Loka. Naši slikarji impresionisti so se zatekali k tebi in te poveščali — od Jakopiča in Sternena do Groharja, ki je izšel iz nedrij tvojih hribov in odtaval v Ljubljano umret. Poprej pa te je še upodobil v soncu in snegu in v cvetju pomladi. Šubici in Ažbe so se opili iz tvojih umetnostnih studencev in ponesli svojo nadarjenost v domovino in svet. Znani in neznani podobarji in ljudski oblikovalci so vzkli po tvojih dolinah in hribovih.

Mesto delovnih ljudi. Zraven pa zibelka mnogoterih umetnikov. Kot umetnostni zgodovinar te moram zato še posebej ceniti. Zato se s še večjo tesnobo vprašujem: Bo to mesto naše ljubezni res postalo mesto naše zaskrbljenosti, ki se razcveta že v bolečino? Bo Sora zamenjala svoja pojoča vokala v imenu z mrtvima soglasnikoma? Bo »Cvetje v jeseni« le še cvetje na grobu? Nam bo mesto jutri le še svarilen zgled nenadomestljive dragotine, ki smo jo slepo zdrobili?

S temle člankom Loka ne bo pridobila na slavi. Rad pa bi z njim potrdil zavest, da je bila domačim in tujim slikarjem mnogokrat praznično doživetje.

Vsaj dvakrat je pritegnila tudi pozornost некоč po pravici cenjenega »domodrodnega slikarja« Matevža Langusa, da se je s svinčnikom in risanko ustavil pred njenimi starinskimi zidovi. V dvajsetem letniku Loških razgledov sem svoj čas že objavil članek o Langusovem delu na loških tleh, to pot pa naj zapišem nekaj besed še o dveh nadaljnjih Langusovih loških vedutah.¹

Doslej je bilo splošno znanih in objavljenih osem Langusovih risank,² nezapažena pa je ostala deveta, ki jo hrani grafični kabinet Narodnega muzeja v Ljubljani.³ Med vsemi Langusovimi risankami, kar jih danes poznamo, je ta najmlajša, saj se njena vsebina konča prav v zadnjih mesecih slikarjevega življenja. Očitno pa je tudi, da je Langus hkrati porabljal po več risank, tako da so bile nekatere v rabi tudi nekaj let, preden so bili vsi listi napolnjeni s skicami. Tako je bilo tudi z muzejsko. Njeno časovno opredelitev nam omogoča vrsta risb — idejnih osnutkov za freske v kupoli nad ladjo romarske cerkve na Šmarni gori; te je začel Langus slikati leta 1846, dokončal pa jih je leto pozneje. Iz tega razberemo, da je slikar skicirko porabljal vsaj že leta 1846, če ne že malo poprej. Ista risanka pa je Langusa spremljala tudi na oddihu v Mozirju v Savinjski dolini nekaj mesecev pred njegovo smrtjo leta 1855; o tem govore risbe samostana Nazarje in nekaterih gornjegrajskih nadrobnosti.

Če začnemo risanko pravilno listati — od slikarjevega podpisa na platnicah — najdemo na strani 18' (po napačni poznejši paginaciji pa na strani 34) spretno, a v naglici s svinčnikom skiciran pogled na loški nunski samostan in na okolico župnijske cerkve, na strani 19 (oziroma 33) pa pogled na Loški grad.

Prvo risbo je Langus zajel z levega brega Selške Sore, najbrž nekje od Koširjevega mlina nazaj. V spodnjem delu slutimo tek Selščice, nad katero se dviga strmo desno obrežje, na vrhu zavarovano z leseno ograjo. Košato grmovje in drevje na levi je zakrilo kapucinski most in mestna vrata, zato pa

Matevž Langus, Skofja Loka

Matevž Langus, Loški grad

je perspektivno pomaknilo pogled v globino. Izza drevja in stavb se poganja zvonik cerkve sv. Jakoba, gospodujoč nad slemenom cerkvene strehe, ki jo delno že zakriva gmota Kasarne. Tej se nad Feškovo hišo, ki sameva na bregu vode, pridružuje še čelo Funtkove hiše s čopasto streho. Ob njo se stiska hiša s pomolom nad loki, proti desni pa se začenja že kompleks, ki ga obdaja grajsko oziroma samostansko obzidje. To poteka vzporedno s Selščico in z leseno ograjo nad njo, začenja pa se ob stavbi, ki je povezana že z notranjo stranjo grajskega kompleksa. Nato se izza zidu vrste slemena manjših pomožnih poslopij, prav na desnem robu pa vidimo še del nekdanje Funtkove ledenice, ali pa stavbe na nunskem vrtu. V pobočju grajskega hriba, ki je le delno nakazan, se mogočno razrašča poslopje samostana — pravo nasprotje mravljšču mestnih hiš ob župnijski cerkvi. Začenja se na levi z (delno zakrito) fasado nunske cerkve in njenega krhkega stolpa, nadaljuje pa se z zalomljeno maso trinadstropne stavbe, ki jo na desni varuje stolpu podobna kašča. — Risba ni dodelana; je le nagel, a zavzet zapis spomina na obisk v Škofji Loki.

Na strani levo od opisane risbe je v še večji naglici skiciran Loški grad, zajet menda z vzpetine nad Vincarji. Vidimo naglo se dvigajoče pobočje hriba, pod njim vrh nunske kašče, kopico dreves in na vrhu grajsko stavbo z osrednjim stolpom in njegovimi stolpiči in pomoli. Pravokotniki, ki dele okenske osi srednje stene, se zde kakor tramovi predalčne gradnje.⁴

Risbi ne prinašata posebnih topografskih novosti, dopovedujeta pa nam, da je Langus, ki je bil sicer človek romantičnega časa, po značaju pa — kot nekdanji žebljnar — zelo realistično razpoložen, Loko kljub vsemu doživljal z očmi romantičnega umetnika. Mesto ga je privabljal z množico slikovitih mikov, s kopičenjem hiš pod gradom, s kipenjem zvonikov, z dominantno ponosnega gradu. Vidimo, da je celo iskal najsrečnejše poglede in se pri tem povzpел

na vzpetino za gradom. Podoba je, kakor da je sleherni trenutek izrabil za slikanje in risanje. Škofja Loka mu je bila bržčas še posebno prirasla k srcu, ker je prav v njej začel kariero cerkvenega slikarja, ki mu je bila po letu 1840 glavno torišče umetniškega truda. Mimo Škofje Loke je posvetil več pozornosti menda samo še Ljubljani in Šmarni gori; v prvi je živel, na drugi je dosegel svoj ustvarjalni vrh in največjo pohvalo.

V prvem članku sem opozoril na risbe zunanjščine in notranjščine crngrobske cerkve ter na risbo Loke od lubniške strani, ki je, na žalost, prav tako nedokončana. Te risbe najdemo v skicirki v Narodni galeriji (inv. št. 136). Časovno jo določajo pripravljalne risbe za slikani nagrobnik leta 1839 umrlih Ovsenekovih dečkov in skica za sliko »Kristus izroča sv. Petru ključe« za župnijsko cerkev v Selcih iz leta 1841. Vemo, da je Langus v poznih tridesetih letih 19. stoletja naslikal na steno glavni oltar župnijske cerkve sv. Jakoba, ki ga omenja Leopold Kordeš v članku v Carnioliji leta 1840.⁵ Ta oltar spada tudi med prvence Langusovih freskantskih poskusov. Kazno je, da je slikar tedaj zajel v risbi tudi prvo loško veduto, ki jo v njegovem delu poznamo.

Kdaj pa sta utegnili nastati tule objavljeni risbi? Najbrž se ne bomo zmotili, če pomislimo na leto 1853, ko je Langus naslikal v kapeli stare župnijske cerkve v Stari Loki oltar Marijinega vnebovzjetja⁶ — še posebej, ker v risanki zasledimo kar več skic tega motiva, med drugimi tudi Vnebovzeto za kupolo na Šmarni gori, razen te pa še drugo, ki je sicer ne poznamo v kakšni ohranjeni dokončni realizaciji.

Skoraj prepričan sem, da je bila med izgubljenimi ali še neugotovljenimi Langusovimi risbami še kakšna veduta Škofje Loke, kajti devetero ohranjenih skicirk predstavlja le manjši del slikarjeve zapuščine.

Sicer pa se lahko Loka ponaša tudi s tem, da je sedmero Langusovih risank dočakalo naš čas prav na njenih tleh — v starološki Strahlovi zbirki.⁷

Opombe

1. E. Cevc, Slikar Matevž Langus na Loškem. Loški razgledi XX, 1973, str. 137 sq. — 2. Iz. Cankar, Langusove risanke. Razprave razreda za zgodovinske in družbene vede SAZU IV/4, 1957. — 3. Na risanko me je prijazno opozorila kolegica Grozdana Kozak, kustos grafičnega kabineta, za kar se ji toplo zahvaljujem. Risbi je fotografiral mojster fotograf Srečko Habič. — 4. Pri določanju posamičnih objektov mi je prijateljsko pomagal dr. France Leben. — 5. L. Kordesch Über Krain's Kirchen-gemälde. Carniolia II. Laibach 1840, str. 412. — 6. V. Steska, Slovenska umetnost I. Prevalje 1927, str. 217. — 7. K. Strahl — J. Polec, Katalog Strahlove galerije slik. Zbornik za umetnostno zgodovino X, 1930, str. 197, št. 40.

Zusammenfassung

NOCH ZWEI ZEICHNUNGEN MIT MOTIVEN AUS ŠKOFJA LOKA VON M. LANGUS

Der Autor veröffentlicht zwei bis jetzt nicht registrierte Zeichnungen mit Motiven aus Škofja Loka, die wahrscheinlich rund um das Jahr 1853 vom slowenischen Maler Matevž Langus geschaffen wurden. Die eine zeigt den Ausblick vom linken Ufer der Selštica auf den Komplex des Umkreises der St. Jakobskirche und des Nonnenklosters, die zweite dagegen einen Blick auf das Schloß von Škofja Loka von der Anhöhe des Dorfes Vincarji aus. Die Zeichnungen stammen aus dem Skizzenbuch des Meisters, das im graphischen Kabinett des Nationalmuseums in Ljubljana aufbewahrt wird.